

El Banc de Barcelona, 1874-1920

Decadència i fallida

Sumari

ABREVIATURES	11
PRESENTACIÓ	13
AGRAÏMENTS	17

PART 1

EL MARC INSTITUCIONAL: MONOPOLI D'EMISSIÓ I EXPANSIÓ BANCÀRIA

CAPÍTOL 1. LA CONTROVÈRSIA AL VOLTANT DEL MONOPOLI D'EMISSIÓ

1.1. La pluralitat d'emissió a Europa i els Estats Units.....	24
1.2. Antecedents i circumstàncies del Decret d'Echegaray de 1874.....	28
1.3. El debat sobre el monopoli d'emissió a Espanya.....	31
1.4. Monopoli i reordenació bancària. L'«error Girona».....	36

CAPÍTOL 2. EL SISTEMA FINANCER ESPANYOL EN LA RESTAURACIÓ

2.1. El problema monetari, el «banc nacional» i la hisenda pública.....	45
2.2. Els canvis en el marc legal bancari: les lleis de 1891 i 1902	48
2.3. La banca privada espanyola durant la Restauració	53
2.4. La banca privada a Catalunya des de 1874 fins a la Primera Guerra Mundial.....	59

PART 2

UNA VISIÓ DE CONJUNT: CANVIS ORGANITZATIUS I RESULTATS ECONÒMICS

CAPÍTOL 3. AJUSTOS NORMATIUS I CONTINUISME EN LA DIRECCIÓ

3.1. Els estatuts i reglaments del Banc de Barcelona 1874-1920	68
3.2. Una direcció anacrònica i immobiliària	78
3.3. Les juntes d'accionistes del període 1874-1920.....	91
3.4. Política de personal i resistència a l'obertura de sucursals	95
Annex al capítol 3. La Junta de Govern.....	104

CAPÍTOL 4. APROXIMACIÓ QUANTITATIVA: BALANÇOS

I COMPTES DE RESULTATS

4.1. Captació dels recursos. Fons propis i fons aliens.....	120
Els fons propis.....	123
Els comptes corrents i els dipòsits.....	130
4.2. La utilització dels recursos. La política d'actiu.....	136
La caixa.....	138
La cartera.....	142
4.3. Resultats econòmics i rendiment financer	144

PART 3

LA DINÀMICA D'ACTUACIÓ: DE L'IMMOBILISME A LA DECADÈNCIA

CAPÍTOL 5. «BUSINESS AS USUAL». EL BANC DE BARCELONA, BANC COMERCIAL

5.1. La captació de recursos: l'hegemonia amenaçada.....	160
5.2. El crèdit ordinari: l'abandonament de la iniciativa.....	167
5.3. Després del «Desastre» de 1898: el Banc de Barcelona, arraonat.....	177

CAPÍTOL 6. ELS NEGOCIS AMB LES ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES I LES RELACIONS AMB EL BANC HISPANO COLONIAL

6.1. La col·locació dels emprèstits cubans i de l'Ajuntament de Barcelona .	189
6.2. Les dificultats del crèdit ferroviari i altres riscos.....	195

CAPÍTOL 7. ELS PROBLEMES MONETARIS I LES ESCARAMUSSES AMB LA SUCURSAL DEL BANC D'ESPANYA

7.1. La crisi de 1890. La fam de bitllets.....	205
7.2. La caiguda dels canvis i l'abisme del pànic.....	212
7.3. El Banc d'Espanya es consolida: privilegi o competitivitat?.....	214

PART 4

UN DESVETLLAMENT AMARG. RENOVACIÓ, GUERRA I FALLIDA

CAPÍTOL 8. A LA FI UN CANVI D'ESTRATÈGIA: CREIXEMENT I DIVERSIFICACIÓ VIA ABSORCIONS

8.1. Bancs i banquers a la Barcelona de 1910.....	231
8.2. La compra de Vidal Quadras Germans i el nou negoci de «banca».....	238

8.3. L'oportunitat de construir un gran banc comercial: la integració de la Caixa Vilumara	246
8.4. L'estranya absorció del Crèdit Mercantil.....	256

CAPÍTOL 9. ECONOMIA DE GUERRA, ESPECULACIÓ I FALLIDA

9.1. Crisi politicosocial i negoci bancari	267
9.2. Economia de guerra i negoci bancari	273
9.3. El Banc de Barcelona i l'expansió financera: operacions ordinàries i operacions especials	280
9.4. El camí cap al desastre: avarícia, descontrol i ignorància	286
9.5. Crisi financera i fallida del Banc de Barcelona.....	294
9.6. El debat sobre la fallida i la liquidació	310

ADDENDA

EL BANC DE BARCELONA I L'ECONOMIA CATALANA, 1844-1920

APÈNDIXS

APÈNDIX I

Accionistes del Banc de Barcelona

Accionistes assistents o representats en la Junta General d'Accionistes del 5 de juliol de 1914.....	335
Accionistes assistents o representats en la Junta General d'Accionistes del 29 de desembre de 1920.....	341
Accions repartides entre els socis de la Caixa Vilumara	351

APÈNDIX II

Balanços de situació i comptes de pèrdues i guanys del Banc de Barcelona

Balanços de situació del Banc de Barcelona. Actiu en pessetes	363
Balanços de situació del Banc de Barcelona. Passiu en pessetes	367
Comptes de pèrdues i guanys del Banc de Barcelona	371

FONTS I BIBLIOGRAFIA

Revistes i premsa de l'època.....	377
Bibliografia.....	379
Índex onomàstic	387

Abreviatures

AJG	Actes de la Junta de Govern
AJD	Actes de la Junta de Direcció
AJGA	Actes de la Junta General d'Accionistes
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya
AHBE	Arxiu Històric del Banc d'Espanya
GCH	<i>Gaceta de los Caminos de Hierro</i>
TBF	Companyia dels Ferrocarrils de Tarragona a Barcelona i França
MZA	Companyia dels Ferrocarrils de Madrid a Saragossa i Alacant

Presentació

El present llibre és la continuació del publicat en 2009 pels mateixos autors amb el títol *El Banc de Barcelona, 1844-1874. Història d'un banc emissor* (Generalitat de Catalunya). Forma part, doncs, d'un projecte intel·lectual de gran volada, l'horitzó últim del qual és oferir una història general del primer banc modern que va haver-hi a Catalunya i que alhora va ser, en temps i importància, el segon dels que es van crear a Espanya.

L'oportunitat de fer aquesta investigació va sorgir com a conseqüència de la localització, l'octubre de 1998, d'una part de la documentació històrica del Banc de Barcelona que es creia completament perduda. Es tracta de la col·lecció completa de les actes dels tres organismes col·lectius que van governar l'entitat al llarg dels seus setanta-cinc anys d'existència: la Junta de Direcció, la Junta de Govern i la Junta General d'Accionistes. El fons conté també el conjunt de llibres de comptabilitat i els informes que van ser dipositats en els jutjats arran de la suspensió de pagaments del Banc el desembre de 1920. A més del llibre esmentat anteriorment i d'aquest que el completa, el projecte de recerca incloïa la realització d'una monografia específica sobre la crisi final de la institució a càrrec de Francesc Cabana. Aquest treball es va publicar en 2007 amb el títol *La fallida del Banc de Barcelona (1920). El fracàs financer de la burgesia catalana* (Pòrtic, Barcelona).

L'estudi que arriba ara a les mans del lector cobreix els anys que van des de 1874, quan el Banc de Barcelona va ser despullat del privilegi d'emissió de què havia gaudit des de la seva fundació (en 1844), fins al desembre de 1920, moment en què el Banc es va declarar en suspensió de pagaments i va entrar en liquidació definitiva. Aquestes quatre dècades i mitja constitueixen un període extremament complex i alhora decisiu del desenvolupament financer d'Espanya i de Catalunya, període que va ser també testimoni de profundes transformacions en les economies respectives. Tres grans fases se succeeixen i marquen la dinàmica econòmica d'aquests anys. La primera, francament expansiva malgrat les inevitables fluctuacions, s'inicia amb la restauració de la monarquia borbònica en la persona d'Alfons XII i acaba

en 1898 amb la derrota enfront dels Estats Units i la consegüent pèrdua de les darreres colònies ultramarines.

Aquesta fase és seguida per una altra que arriba fins just abans de la Primera Guerra Mundial. Aquest segon període no té un tret definit pel que fa al creixement econòmic, però sí que va viure profundes transformacions en l'àmbit financer. En aquests anys es van incorporar al mercat financer català noves entitats que van alterar definitivament el marc poc competitiu en el qual es movien les activitats bancàries des de la crisi de 1866. La tercera fase va estar definida per l'esclat i el desenvolupament de la Primera Guerra Mundial. Malgrat la neutralitat adoptada per Espanya en aquell conflicte, l'economia espanyola va experimentar un fortíssim impacte, influïda de ple pels canvis que la conflagració va produir en els fluxos i en el continuïtat mateix del comerç internacional.

Les activitats del Banc de Barcelona es van veure afectades, com no podria ser d'altra manera, pels grans esdeveniments ocorreguts al llarg dels cinquanta anys que aquí analitzem, però si haguéssim de destacar un tret essencial del funcionament del Banc en aquest gairebé mig segle, aquest seria, sens dubte, la seva incapacitat per introduir reformes en la seva forma d'operar, amb el consegüent allunyament de les necessitats del mercat i l'entrada en una irreversible decadència. L'anquilosament i la llunyania respecte a les exigències de la plaça van ser tan notoris que el Banc, tot i mantenir un notable pes financer, va deixar de tenir protagonisme en la dinàmica econòmica i social de la ciutat, de la qual havia estat actor principal durant dècades. Els demandants de nous serveis financers ni tan sols reparaven en la presència d'una entitat que preferia mantenir ociosos els recursos que administrava abans que cercar noves fórmules per donar-los rendibilitat.

L'esclat de la Primera Guerra Mundial va alterar aquest estat de les coses. Poc abans el Banc havia iniciat una política d'absorció d'altres entitats que, si en un principi va ser circumstancial, ben aviat va esdevenir una estratègia definida d'expansió i de diversificació. No obstant això, l'impuls que es va voler donar a les noves àrees de negoci que es van implantar no va estar acompanyat de la instauració de sistemes interns de supervisió eficaços ni d'una direcció professionalitzada que assegurés el control d'una entitat cada vegada més diversificada. A la fi, el desajustament entre un creixement que es volia intens i les estructures internes, que es mantenien febles, va provocar l'adopció de decisions equivocades que, en no ser detectades ni esmenades a temps, van posar l'entitat davant la cruïlla de suspendre pagaments o fer front a una fallida total.

És difícil avaluar *a posteriori* les decisions dels responsables d'una institució que, com el Banc de Barcelona, tot i afeblida seguia sent un dels pals de pallar econòmics del país. No obstant això, no sembla arriscat afirmar que la història del Banc de Barcelona en aquesta segona fase de la seva existència constitueix un exemple preclar dels resultats de la incapacitat o la manca de voluntat de renovar unes estructures empresarials que anaven esdevenint caduques. Quan, amb molt de retard, es va intentar modernitzar l'entitat, es va fer sobre la base de juxtaposar els nous negocis adquirits als antics, sense abordar una autèntica renovació.

En aquest sentit, la fi del Banc de Barcelona no pot equiparar-se amb altres crisis que han experimentat les finances catalanes. No va ser l'anquilosament ni la incapacitat de renovar-se el que va conduir a la desaparició del Banc de Catalunya en 1931 o del Banc Hispano Colonial en 1950, per posar només dos exemples. Si l'aptitud financera de Catalunya ha estat en algun moment posada en dubte, el cas del Banc de Barcelona ho justifica plenament. Sense ambició, amb el pols perdut i convertit en un còmode intermediari mitjanament rendible, el Banc de Barcelona va acabar convertint-se en alguna cosa innecessària en un país que havia contribuït decisivament a construir.

El text està organitzat en quatre parts i nou capítols. La primera part té caràcter introductori i tracta de recollir els canvis esdevinguts en l'entorn en el qual es movia el Banc, tant els derivats de qüestions legals com els sorgits de la pròpia dinàmica econòmica i social. La segona part aplega dos capítols dedicats a la vida interna del Banc: l'un, als aspectes estatuaris i de personal, i l'altre, als aspectes quantitius de caràcter comptable. La tercera part s'apropa a la dinàmica operativa del Banc en el període previ a 1914, amb referències explícites a les operacions realitzades més significatives. La quarta i darrera part afronta els intents de renovació que va realitzar el Banc essencialment per la via de l'absorció de negocis financers que ja estaven en marxa i, finalment, analitza els efectes del sobtat canvi de conjuntura provocat per la guerra en la forma d'actuar del Banc, a la vegada que intenta presentar una hipòtesi raonable dels factors que van portar a la suspensió de pagaments.

Agraïments

La segona fase de la investigació sobre la història del Banc de Barcelona, de la qual aquest llibre és el principal exponent, ha estat finançada per l'Obra Social La Caixa en el marc dels acords de cooperació entre aquesta entitat i la Generalitat de Catalunya. Hem d'expressar el nostre agraïment al Sr. Antoni Castells, llavors conseller d'Economia i Finances, al Sr. Ferran Sicart, director general de Política Financera, i al Sr. Jaume Lanaspà, director executiu de l'Obra Social de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona. La publicació ha tingut el suport econòmic d'aquestes institucions gràcies, molt especialment en aquest cas, al Sr. Albert Carreras, secretari general del Departament d'Economia i Coneixement de la Generalitat de Catalunya.

En el moment de posar punt i final a aquest projecte, després de més d'una dècada d'esforços, volem agrair l'interès de totes les persones que l'han fet possible. En concret volem esmentar el president Jordi Pujol i el Sr. Emilio Botín, que van acordar la preservació de la documentació trobada mitjançant el seu dipòsit a l'Arxiu Nacional de Catalunya i es van comprometre que les institucions que presidien financersin la primera fase del projecte.

Aquest treball ha comptat amb la col·laboració de Pilar Nogués, que va dur a terme l'homogeneïtzació dels ajustos als balanços del Banc de Barcelona per al període estudiat. Igualment ha gaudit del suport de Paola Lo-Cascio, que va col·laborar en el buidatge de la premsa de l'època. Així mateix volem agrair l'ajuda final rebuda de Wilfried Kisling, que ha actuat com un magnífic assistent de recerca en el tancament d'aquest treball. Nogensmenys, volem regraciar especialment la cura, la dedicació i l'atenció que sempre hem rebut del personal de l'Arxiu Nacional de Catalunya i de l'Arxiu Històric del Banc d'Espanya, i la seva ajuda en la nostra investigació.

Els nostres majors deutes els hem contret amb els estudiants del màster en Història Econòmica de la Universitat de Barcelona, la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de Saragossa, que han assistit a les nostres classes i han escoltat i comentat alguns dels nostres interessos. També amb els nostres col·legues del Departament d'Història i Institucions Econòmi-

ques de la Universitat de Barcelona, que han compartit el seu temps i els seus coneixements amb nosaltres. Volem agrair especialment a Raimon Soler la seva bona disposició i a Lluís Castañeda la seva generositat. Així mateix, hem pogut comptar amb l'inigualable coneixement de les persones i de les institucions econòmiques de l'època i del mateix Banc de Barcelona que atresora Francesc Cabana, sempre disposat a col·laborar. Són, però, de la nostra exclusiva responsabilitat tots els errors que puguin contenir les pàgines que segueixen a continuació.

PART 1

EL MARC INSTITUCIONAL: MONOPOLI D'EMISSIÓ I EXPANSIÓ BANCÀRIA

CAPÍTOL 1
LA CONTROVÈRSIA AL VOLTANT
DEL MONOPOLI D'EMISSIÓ

Entre 1844 i 1874 a Espanya es va desenvolupar un sistema bancari caracteritzat per la pluralitat regulada de l'emissió de bitllets. Els bancs provincials, protagonistes d'aquest procés d'extensió del bitllet bancari, van tenir una sort diversa. Alguns bancs emissors van patir estrepitoses fallides (Valladolid i Sevilla, per exemple); altres, com el Banc de Barcelona i els de Santander i Bilbao, tenien una trajectòria prou sòlida per optar per romandre com a bancs independents quan es va unificar l'emissió en 1874. Finalment, un altre grup d'entitats bancàries va optar per acceptar la seva integració en el Banc d'Espanya aprofitant les excel·lents condicions ofertes.

El decret aprovat pel Govern provisional el 19 de març de 1874 a instàncies de José Echegaray, ministre d'Hisenda, va atorgar el monopoli d'emissió de bitllets al Banc d'Espanya. Era la darrera baula d'una llarga cadena de mesures de regulació financera que havien oscil·lat erràticament des del control ferri (1829-1856), passant per la liberalització moderada (a partir de les lleis de 1856), fins a la liberalització total (Decret del 19 d'octubre de 1869). El Decret del 19 de març de 1874 va obrir una nova etapa en el marc legal d'actuació del sistema financer espanyol. Una etapa que es perllongà fins a la promulgació en 1921 de la Llei d'ordenació bancària elaborada per Francesc Cambó. Va ser sota aquest règim establert en 1874 que va transcórrer la segona fase de la vida del Banc de Barcelona fins a la seva fallida en 1920.

El Banc de Barcelona es va trobar en una situació singular després de l'aprovació d'aquest decret. D'una banda, els estatuts del Banc assenyalaven que la durada del privilegi emissor, que havia obtingut pel Reial decret de l'1 de maig de 1844, era de trenta anys. Alhora, durant el curt govern d'Amadeu de Savoia, la direcció del Banc de Barcelona havia aconseguit que es dissolgués la Reial ordre de 17 de gener de 1873, per la qual es reconeixia que la fi del privilegi emissor del Banc de Barcelona es produiria a l'agost de 1875, trenta anys després de l'obertura efectiva de les seves portes, la qual s'havia produït a l'agost de 1845. Això significava que la regulació de març de 1874 avançava un any la pèrdua de l'emissió. Per als interessats es tractava d'un flagrant incompliment de la legalitat.

La decisió presa pel Govern provisional el 1874 responia a les condicions que vivia el país i, també, a l'experiència en qüestions bancàries que s'havia acumulat en el període anterior. La circulació fiduciària única no es plantejava per primera vegada a Espanya. De fet, s'havien produït diversos intents per implantar-la des del mateix moment en què es va fer efectiva la pluralitat d'emissió, amb l'aparició dels bancs d'Isabel II, de Barcelona i de Cadis, en 1844-1846. En unes ocasions, com en la reforma engegada el 1849, la voluntat unificadora provenia de la por de la inestabilitat monetària, mentre que, en d'altres, eren les angúnies financeres de l'Estat les que van fer pensar en la concessió del monopoli d'emissió com a forma d'aconseguir crèdit. Aquest va ser el cas del projecte fallit de Manuel Alonso Martínez de 1866 i, finalment, del decret de 1874.¹

El Decret del 19 de març justificava l'adopció de la circulació fiduciària única amb la necessitat de reunir uns recursos que resultaven indispensables per afrontar la guerra carlista. No es feia cap referència als precedents esmentats ni a l'experiència d'altres països, i l'única reflexió de caràcter doctrinal estava dedicada a reafirmar la fe del mateix Echegaray en la llibertat financera i d'emissió.² No obstant això, el debat sobre la conveniència de la circulació única seguia vigent a Europa, com seguia vigent en molts països la pluralitat d'emissió.

En aquest capítol ens ocuparem de contextualitzar la decisió de 1874, que va reconfigurar completament el sistema financer espanyol. Ens referirem primer al marc internacional en el qual cal situar-la, així com als debats llavors rellevants sobre la pluralitat d'emissió. A continuació, ens ocuparem del mateix decret i de les circumstàncies concretes en què va ser dictat.

1.1. LA PLURALITAT D'EMISSIÓ A EUROPA I ELS ESTATS UNITS

França era l'únic país europeu amb una dimensió certament rellevant en què, pels volts del 1874, l'emissió de bitllets estava en mans d'un sol banc. La

1 Blasco-Martel i Sudrià (2010). Per al Projecte de 1866: Tortella Casares (1973), p. 277-279; Navas i Sudrià (2007), p. 46-58.

2 «[...] el Ministro que suscribe [...] sabe que las necesidades de cada mercado ponen, por ley ineludible, un límite a la masa circulante de billetes, y que salvado este límite o sobreviene una crisis monetaria si los billetes pueden cambiarse a voluntad o que, si el curso forzoso los retiene en circulación, llega con la depreciación general otra crisis más honda que a todas las transacciones alcanza».

legislació francesa va autoritzar la creació de bancs departamentals amb dret d'emissió a partir de 1817. En els anys següents es van establir fins a nou d'aquests bancs a les principals ciutats del país. La crisi revolucionària de 1848 va situar aquestes entitats en una posició molt precària i van haver de recórrer a l'Estat i al Banc de França per fer front a la pèrdua de confiança dels seus clients. Finalment, el Govern va decidir la seva dissolució i la seva integració al Banc de França. Va haver-hi posteriorment diversos intents de revisar la política de monopoli d'emissió, però cap no va donar fruit.³

El cas anglès és diferent. Com és sabut, la llei Peel de 1844 havia establert límits estrictes al volum d'emissió, però no havia eliminat el dret a emetre bitllets dels bancs autoritzats per a això, encara que sí que va prohibir estendre l'autorització a altres de nous. Així, doncs, el 1874 hi havia a Anglaterra i Galles gairebé dos centenars de bancs amb dret d'emissió, que acreditaven en conjunt 4,8 milions de lliures en bitllets en circulació. En comparació amb els 26,1 milions que tenia el Banc d'Anglaterra, representaven aproximadament un 20% de la circulació fiduciària. Atès que el tancament de qualsevol banc emissor implicava el traspàs dels seus drets al Banc d'Anglaterra, aquest va anar incrementant el seu pes relatiu fins a deixar els bancs subsistents en una posició molt marginal.⁴ A Escòcia es va desenvolupar el cas que és més conegut de llibertat d'emissió en condicions competitives. Devers 1874 estaven establerts una desena de bancs emissors l'activitat dels quals va ser respectada per la legislació específica dictada pel Parlament britànic, que aplicava a Escòcia les mateixes limitacions d'emissió fixades per la llei Peel.⁵

A Alemanya i a Itàlia l'estructura del sistema financer no havia canviat substancialment en 1874 respecte a l'existent abans dels respectius processos d'unificació. A Alemanya, abans de la proclamació de l'Imperi hi havia trenta-tres bancs d'emissió. El Banc de Prússia aportava tres quartes parts del total emès, i els bancs de Saxònia (Dresden), Baden, Frankfurt i Alemanya Meridional (Darmstadt) el seguien en importància. A més dels bitllets de banc, circulava també paper moneda emès per diversos estats alemanys, fins a un nombre de vint. En el mateix moment en què es va acordar la unificació fiduciària a Espanya, el Govern alemany preparava la llei de creació del Banc

3 Ramon (1929), p. 131-132 i 217-231; Guille (1959), p. 89-104.

4 Noël (1888), p. 77-82.

5 Sobre la competència fiduciària a Escòcia, el text clàssic és el de White (1984). Sobre aquest tipus d'experiències en general, vegeu Dowd (1992).

de l'Imperi, finalment promulgada el març de 1875. La llei regulava la desaparició del paper moneda emès pels estats, establia el nou banc públic com a emissor preferent i imposava condicions molt restrictives als bancs que fins aleshores havien estat emissors que desitgessin continuar fent aquesta funció. Molts van renunciar-hi, però vers 1888 encara es mantenien en actiu disset bancs emissors regionals, el més important dels quals era el Banc de Baviera.⁶

Pel que fa a Itàlia, en 1874 funcionaven sis bancs emissors que provenien dels antics estats: la Banca Nazionale negli Stati Sardi, amb seu a Torí, dos d'establerts a la Toscana, el Banc Romà i els de Nàpols i Sicília. Els intents de promoure fusions entre aquests establiments van fracassar i cada un va seguir un camí independent fins al 1893, si bé el Banc Nacional piemontès es va convertir molt aviat en el més gran i el més dinàmic, i també en l'únic que tenia presència en la major part del territori italià.⁷

Als Estats Units, finalment, estaven vigents les *national banking acts*, aprovades en 1863-1864. Es tractava d'una legislació de caràcter federal que regulava la creació de bancs, les activitats financeres dels quals, inclosa l'emissió de bitllets, tenien caràcter nacional. Els bancs acollits a aquesta legislació podien emetre bitllets prèviament dipositat en una dependència pública, el Comptroller of the Currency, el valor de l'emissió en bons del Tresor com a garantia. L'emergència dels bancs «nacionals» va reduir però no va eradicar l'existència de bancs d'emissió erigits sota les legislacions dels diferents estats; va ser la crisi de 1873 la que va precipitar la seva pràctica desaparició. En 1874 hi havia registrats al voltant de dos mil bancs nacionals, la majoria emissors de bitllets. El sistema es va demostrar notablement inestable, amb nombroses crisis locals i generals, i això va portar els legisladors estatals a exigir als accionistes l'assumpció d'un cert grau de responsabilitat sobre les pèrdues eventuais.

La diversitat de situacions i la complexitat del tema van fer que la qüestió de la pluralitat d'emissió fos objecte d'un intens debat entre els contemporanis i que, en alguns aspectes, encara ho sigui avui. En aquest sentit, cal diferenciar les situacions de pluralitat d'emissió amb competència fiduciària d'aquelles altres en què s'admetia la pluralitat, però no la circulació de bitllets d'entitats diferents en un mateix territori. Des d'aquest punt de vista, el sistema francès vigent entre 1818 i 1848, i també l'espanyol anterior a 1874,

6 Vegeu Noël (1888), p. 243-338.

7 Fratianni i Spinelli (1997), cap. 3.

eren casos de pluralitat sense competència fiduciària, ja que els privilegis d'emissió estaven circumscripits a territoris diferents.⁸

La preocupació per la qüestió queda reflectida en la monumental enquesta impulsada pel Govern francès arran de la crisi de 1866.⁹ Cenyint-nos a la pluralitat d'emissió sense competència, John Stuart Mill va expressar el seu parer que l'existència de diferents monedes en territoris diferents, això és, sense competència directa, no oferia cap avantatge, ni el de la unitat (comodat, control) ni el de la pluralitat (competència).¹⁰ Bagehot, el prestigiós editor de *The Economist*, per contra, estimava que l'existència d'una pluralitat de bancs emissors podia facilitar la mobilització de tot el numerari existent, com va passar a Anglaterra, però que una vegada assolit aquest objectiu, el bitllet únic podia resultar més convenient.¹¹ També en sentit negatiu es manifestaren els principals tractadistes francesos del tema, especialment Octave Noël i Louis Wolowski, en analitzar en termes comparats l'experiència francesa dels bancs departamentals.¹²

Pel que fa a les funcions que ha de complir un banc central, sigui o no monopolista, va aparèixer en aquells anys una obra que tingué un gran impacte: *Lombard Street*, de Walter Bagehot. S'hi defensa la necessitat d'un banc central que assumeixi les funcions de prestamista d'última instància per garantir l'estabilitat del sistema bancari.¹³ Aquesta posició, mantinguda i ampliada per molts altres autors,¹⁴ no va ser ratificada pels partidaris del liberalisme integral, seguidors de l'escola del *free banking*. La seva representant més conspícua en aquest àmbit va ser sens dubte Vera Smith (1936). Per a Smith, les funcions de coordinació i d'estabilització del sistema, que Bagehot atribuïa a la banca central, eren perfectament assumibles pel mercat, si s'assegurava el seu funcionament en un marc de competència. Era la concessió a determinats bancs de privilegis especials (com passava a Anglaterra) o del monopoli d'emissió, el que obligava després l'estat a intervenir per evitar abusos i asse-

8 Sovint s'assimila la competència financera al *free banking*, encara que de fet aquest darrer incorpora també la llibertat de creació i d'emissió. Es tracta d'un sistema assimilable al que es va donar quan altres entitats financeres, a més dels bancs legalment autoritzats per a això, van emetre bitllets d'àmplia acceptació. Vegeu el cas de Barcelona a Pascual i Sudrià (2006) i Pascual i Sudrià (2008).

9 Enquête (1867).

10 Enquête (1867), vol. v, p. 592-593.

11 Enquête (1867), vol. i, p. 35-60.

12 Noël (1888), p. 108-116; Wolowski (1864).

13 Bagehot (1873).

14 Vegeu un complet estat de la qüestió a Goodhart (1988).

gurar l'estabilitat. Els bancs centrals no van sorgir, segons Smith, per facilitar els intercanvis, sinó per satisfer les necessitats financeres i polítiques dels governs.

El debat segueix viu, encara que avui és més acadèmic que pròpiament de política econòmica. No obstant això, les experiències recents d'integració i desintegració d'àrees monetàries han posat de nou d'actualitat les reflexions sobre els avantatges dels sistemes monetaris d'emissió centralitzada enfront d'altres d'hipotètics de pluralitat d'emissió, sigui aquesta competitiva o d'un altre tipus.¹⁵

1.2. ANTECEDENTS I CIRCUMSTÀNCIES DEL DECRET D'ECHEGARAY DE 1874

Com és ben sabut, les circumstàncies que van envoltar la promulgació del Decret del 19 de març de 1874, pel qual s'establia la «circulació fiduciària única», van ser realment extraordinàries. En primer lloc per la precària legitimitat del Govern que el va adoptar i en segon lloc per la situació d'extrema necessitat en què es trobava l'executiu. El Govern que estava llavors en exercici s'havia format després de la dissolució efectiva de la Primera República, imposada pel general Pavía el 3 de gener d'aquell mateix any. Davant el buit de poder que es va produir, un grup de notables va proposar al general Francisco Serrano fer-se càrrec de la presidència del poder executiu en nom de la República i de la Constitució de 1869, però actuant sota la llei marcial i després d'haver dissolt les Corts. Aquest Govern va haver de fer front de forma immediata a enormes dificultats, molt especialment a l'aixecament carlista i a la primera revolta cubana. A inicis de 1874 la situació al País Basc i Navarra s'havia tornat molt negativa per al Govern de la República. Després d'aconseguir diverses victòries, les forces del pretendent havien consolidat les seves posicions i havien establert a Estella la seva capital provisional. El mateix gener de 1874 els rebels van llançar una nova ofensiva que va portar a la presa de Portugalete i al setge de Bilbao.

A la guerra a la Península calia afegir el conflicte armat que hi havia a Cuba des de 1868. Després del Grito de Yara, l'etapa de les escaramusses puntuals havia donat pas a enfrontaments més forts en els quals les baixes entre els soldats peninsulars començaven a ser molt nombroses.

¹⁵ Vegeu una posada al dia de les experiències històriques de la llibertat d'emissió a Dowd (1992) i reflexions des de la perspectiva dels seus partidaris a Selgin (2011).